

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-62>

УДК 331.556:314.7

ДЕТЕРМІНАНТИ ТА СУЧАСНІ ТRENДИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У КРАЇНАХ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

DETERMINANTS AND CURRENT TRENDS OF MIGRATION PROCESSES IN DEVELOPING COUNTRIES

Приходько Володимир Панасович

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1354-5195>

Prykhodko Volodymyr

State University "Uzhhorod National University"

У статті проаналізовано основні чинники міжнародної міграції з країн, що розвиваються, з урахуванням соціально-економічних, демографічних, політичних, інституційних та екологічних аспектів. На основі даних провідних міжнародних індексів (Індексу людського розвитку (HDI), Passport Index та Fragile States Index) здійснено зіставлення рівня розвитку, мобільності та вразливості окремих країн, що розвиваються. Встановлено, що найменш розвинуті країни мають обмежені можливості для легальної трудової міграції через слабкі паспорти, високий рівень політичної нестабільності та відсутність фінансових ресурсів, натомість основним напрямом переміщення для них залишається біженство або нелегальна міграція. Більш розвинені держави, як-от Китай, Індія, Мексика, Туреччина та Бразилія, формують значні легальні міграційні потоки до країн Заходу. Окрему увагу приділено ролі молодого населення як основної рушійної сили міграції.

Ключові слова: міграція, країни, що розвиваються, HDI, Passport Index, Fragile States Index, молодь, трудова міграція, біженці, розвиток.

The article provides a comprehensive analysis of the main factors and emerging trends influencing international migration flows from developing countries. It focuses on the complex interplay of economic disparities, political instability, demographic pressures, environmental challenges, and the quality of governance, which collectively shape migration dynamics. Special emphasis is placed on the role of young people, who constitute the majority of migrants from these regions, driven by limited opportunities, unemployment, and aspirations for better living conditions abroad. Through a comparative approach utilizing three key global indices – the Human Development Index (HDI), Henley Passport Index, and Fragile States Index – the study explores differences in mobility potential and constraints faced by populations across various developing countries. It highlights that countries with medium and high development levels, such as China, Mexico, Turkey, Argentina, and Brazil, tend to have stronger institutional frameworks, greater travel freedom, and more established migration networks that facilitate legal labor migration and integration abroad. Conversely, inhabitants of the least developed nations encounter significant barriers to mobility, including stringent visa requirements, weak state capacity, and economic hardships, often resulting in forced migration or displacement due to conflicts and crises. The paper also reviews common destinations for migrants from these countries, identifying a clear pattern where individuals from more developed developing nations predominantly migrate to high-income countries like the United States, Canada, and the European Union. In contrast, migrants from the poorest countries tend to move regionally, often to neighboring states or Gulf countries, where labor demand is high despite often challenging working conditions. Overall, the findings underscore the multifaceted nature of migration from developing countries and highlight the need for nuanced migration policies that account for varying national contexts, socio-economic realities, and the structural inequalities that limit migration options for vulnerable populations. Addressing these factors is crucial to managing migration flows effectively and fostering sustainable development in both origin and destination countries.

Keywords: migration, developing countries, HDI, Passport Index, Fragile States Index, youth, labor migration, refugees, development.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації трудова міграція з країн, що розвиваються, набуває дедалі більшого масштабу та вагомості. Вона стала однією з ключових форм міжнародної мобільності населення, і має глибокі соціально-економічні, демографічні та політичні наслідки як для країн-донорів міграції, так і для країн-реципієнтів.

Зміни в глобальному ринку праці, наслідки пандемії COVID-19, воєнні конфлікти, кліматичні катастрофи та зростаюча нерівність між країнами Півночі та Півдня призводять до трансформації основних факторів і трендів трудової міграції. Зокрема, утримується попит на низькокваліфіковану працю, водночас збільшується роль цифрових технологій у рекрутингу мігрантів, більш жорсткою стає міграційна політика розвинених країн. У цьому контексті вивчення актуальних факторів, що впливають на трудову міграцію з країн, що розвиваються, а також нових тенденцій у цій сфері, є надзвичайно важливим для формування ефективної соціально-економічної політики, як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми міграції з країн, що розвиваються, присвячені праці вітчизняних та іноземних науковців. Так, у дослідженні Л. Чернобай, С. Маліброди, Ю. Шевчук [1] аналізується вплив міжнародної міграції на економіку країн, що розвиваються, зокрема через грошові перекази та роль мігрантів у розвитку національних економік. Перерозподіл населення у глобальному економічному просторі під впливом міграції досліджено у праці Е. Чарльза-Едвардса, А. Бернарда, Ф. Рове, Г. Абея [2]. Причини та драйвери міжнародної міграції з країн, що розвиваються, розглянуто у дослідженні А. Квілінски, О. Люльова, Т. Пімоненко, Г. Дзвігола, Р. Абазова, Д. Пудрик [3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на зростаючу роль країн, що розвиваються, у глобальних економічних процесах, варто виділити особливі риси та фактори міграції з цих держав з урахуванням комплексної дії економічних, політичних та безпекових факторів та асиметричності їх соціально-економічного розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження основних факторів та специфічних рис міграції з країн, що розвиваються, з урахуванням асиметрій розвитку їх

економік, політичних дисбалансів, соціально-інституційних перешкод зростанню якості життя населення. Для досягнення поставленої мети необхідним є вирішення таких завдань: виділити основні фактори міграції з країн, що розвиваються, узагальнити вплив соціально-економічних, інституційних, екологічних та безпекових умов на міграцію населення з країн, що розвиваються, виокремити особливості міграції з країн, що розвиваються в залежності від рівня їх економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Країни, що розвиваються, характеризуються різноманітністю економічних особливостей, проте мають спільні риси, які відрізняють їх від розвинених держав. По-перше, їхні економіки здебільшого базуються на сільському господарстві, видобувній промисловості та низькотехнологічних галузях виробництва, що робить їх уразливими до зовнішніх шоків і коливань світових цін на сировину. По-друге, рівень ВВП на душу населення в цих країнах значно нижчий, що відображає низький рівень доходів і життя більшості населення. По-третє, національні ринки праці відзначаються високою часткою неформальної зайнятості та високим рівнем безробіття, особливо серед молоді. Саме ці особливості визначають той факт, що мігранти з країн, що розвиваються, становлять основний пул глобальної трудової міграції – близько 50% загальної чисельності.

Пояснити значну вагу країн, що розвиваються, у світовій міграції можна і їх демографічною структурою населення. Адже відомо, що у найбільш розвинених країнах Азії, Африки, Південної Америки проживає переважна більшість (83%) молодого населення світу віком до 24 років – 60% у Азії, 23% у Африці, Латинській Америці та Карибському регіоні (за прогнозами до кінця 2025 року це значення зросте до 89,5%), а саме молоде населення становить найбільш мобільну частину світового населення [4].

Міграція з країн, що розвиваються – складне явище, тісно пов'язане з глобальними соціально-економічними трансформаціями. Вона має свої особливості щодо масштабів, мотивацій та наслідків як для країн походження, так і для країн призначення, зумовлена комплексом взаємопов'язаних чинників економічного, соціального, політичного, демографічного, екологічного та інституційного характеру.

Економічні чинники відіграють ключову роль у формуванні міграційних потоків. Висо-

кий рівень безробіття, низький рівень заробітної плати, відсутність стабільних та легальних робочих місць, а також недостатні можливості для професійного зростання стимулюють шукати кращі умови праці за межами країни походження. Крім того, поширення неформальної зайнятості, що не забезпечує соціальних гарантій, посилює потребу в міграції. Серед ключових чинників насамперед високий рівень безробіття, зокрема серед молоді. Так, якщо загальний рівень безробіття серед працездатного населення у Південній Африці становить 42%, то серед молоді до 24 років він сягає 61% та навіть 71%, якщо враховувати тих, хто зневірився знайти роботу [5].

Соціальні чинники також є значущими у мотивації до трудової міграції. Бажання покращити якість життя, отримати доступ до якісної освіти, медичного обслуговування та інших соціальних благ спонукає людей до виїзду за кордон. Найбільш часто вживаним комплексним показником, що характеризує якість життя населення, є Індекс людського розвитку (Human Development Index). Найнижчі показники індексу у рейтингу 2025 року серед усіх країн світу мали Південний Судан, Сомалі, ЦАР, Чад, Нігер, Малі, Бурунді, Буркіна-Фасо, Сьєра Леоне, Ємен, однак рівень еміграції за офіційною статистикою у цих країнах не перевищує 2%, оскільки значна кількість людей знаходиться у статусі біженців чи внутрішньо переміщених осіб, що не відображається у статистиці міжнародної міграції [6].

Політична нестабільність, конфлікти, порушення прав людини та переслідування за політичними чи релігійними мотивами створюють додаткові чинники, що примушують населення залишати свої країни. Слабкість державних інституцій та низька ефективність системи управління підсилюють ці тенденції. Часто вимушеною є молодіжна міграція – через конфлікти, політичну нестабільність і порушення прав людини, і саме молоді люди та діти з найбідніших країн, що розвиваються, становлять основну частину біженців. Обмеженість ресурсів і недостатня кількість робочих місць для молоді створюють передумови для масової міграції.

Не можна ігнорувати й екологічні фактори, серед яких кліматичні зміни, посухи, повені та деградація природних ресурсів, що безпосередньо впливають на умови життя та можливості для зайнятості, особливо у сільських регіонах. Разом з тим, дедалі поширюється явище, коли еміграція найбіднішого населення, що проживає у регіонах екологіч-

них лих, стає неможливою через фінансову неспроможність окремих верств виїхати з цих територій. Виникає «пастка бідності», а за прогнозами кліматичні зміни можуть призвести до скорочення еміграції найбіднішого населення на 35% до 2100 року [7].

Нарешті, інституційні чинники, зокрема низька якість освіти та професійного навчання, корупція і бюрократія, ускладнюють розвиток економіки та створення стабільних робочих місць, що стимулює молодь до пошуку можливостей за кордоном.

Впродовж щонайменше крайніх 15 років перші позиції за кількістю емігрантів у світі становили три найбільш потужні економіки, що розвиваються – Індія, Китай та Мексика, на які у 2024 припадало 14%, або 42,8 мільйонів мігрантів [8]. Незважаючи на економічне зростання, у цих країнах існують значні регіональні дисбаланси, висока конкуренція на внутрішньому ринку праці, особливо для молоді та низькокваліфікованих робітників. Існують вже сформовані великі спільноти емігрантів із цих країн у США, Канаді, Європі, що створює соціальні мережі, які полегшують подальшу міграцію та адаптацію. Для Мексики ключовим фактором є наявність спільного кордону зі США.

Якщо для зазначених країн, що розвиваються, міграція є насамперед трудовою, то для найбідніших країн відчутним є вплив факторів, що обмежують можливості виїзду громадян у законному статусі трудового мігранта (є обмеження щодо в'їзду та видачі віз для населення низки країн з боку потенційних країн-реципієнтів), а відтак переміщення населення цих країн частіше набуває нелегальної форми або ж, як вже зазначалося, населення виїжджає у статусі біженців. Для громадян найбідніших країн, що розвиваються, які охоплені не лише економічними, але і політичними кризами, існують значні перепони у глобальному переміщенні, на чому наголошується у звіті Міжнародної організації з міграції. Так, проведене організацією співставлення даних індексів людського розвитку (HDI), індексу Passport Index (рейтинг країн за ступенем свободи подорожей для їхніх громадян, що показує, скільки країн і територій можна відвідати без попереднього отримання візи або з отриманням візи по прибуттю) та індексу Fragile States Index (FSI), який оцінює рівень вразливості та політичної нестабільності країн світу, свідчить про значні відмінності серед країн, що розвиваються, у можливостях переміщення їхнього населення

у пошуках кращих умов життя – таблиця 1. Вище значення HDI країни вказує на високий рівень її соціально-економічного розвитку, натомість для рейтингу паспортів та рейтингу нестабільних країн низькі позиції свідчать про значні труднощі у переміщенні через кордони для громадян та нестабільні політичні умови відповідно.

Як видно з таблиці 1, Китай, Мексика, Туреччина, Аргентина та Бразилія мають високі показники індексу людського розвитку, помірну політичну стабільність, та високі позиції у рейтингу паспортів, тобто відкритості кордонів для їх громадян, в тому числі для міграції у розвинуті країни. Водночас, громадяни найбільш розвинутих країн не лише проживають у складних соціально-економічних умовах, але і значно обмежені у своїх пересуваннях. Відтак потоки трудових мігрантів з найбільш розвинутих країн спрямовуються здебільшого у розвинуті країни: з Китаю – до США,

Канади, Австралії, Великої Британії, Німеччини, з Мексики – до США та Канади, з Аргентини – до Іспанії, Італії, США, з Туреччини – до Німеччини, Франції, Нідерландів, Бельгії, Австрії, з Бразилії – до Португалії, США, Італії, Іспанії. Трудові міграційні потоки з найбільш розвинутих країн Африки спрямовуються у сусідні країни, що дещо випереджають їх у економічному розвитку, та країни Перської затоки, для яких мігранти з Ємену, Сомалі, Судану, Ефіопії та Нігеру становлять найбільшу частину працівників-іноземців [11]. Біженці прямують у сусідні країни або ж до США та ЄС через основні гуманітарні коридори [12]. Таким чином, бідність та політична нестабільність у найменш розвинутих серед країн, що розвиваються, обмежують можливості використання трудової міграції як способу вирішення особистих фінансових проблем громадян та соціально-економічних проблем національного рівня.

Таблиця 1

Порівняння окремих країн, що розвиваються, за індексами HDI, Henley Passport Index, Fragile States Index

Рівень розвитку	Країна	Значення HDI (2022)	Місце у рейтингу Passport Index (2023)	Місце у рейтингу Fragile States Index (2023)
Дуже низький	Південний Судан	0.381	199	114
	Сомалі	0.380	198	113
	Центральноафриканська Республіка	0.367	197	112
	Нігер	0.394	196	111
	Чад	0.394	195	110
Низький	Малі	0.410	194	109
	Буркіна-Фасо	0.438	193	108
	Сьєрра-Леоне	0.458	192	107
	Ємен	0.424	191	106
	Бурунді	0.420	190	105
Середній	Пакистан	0.537	130	86
	Непал	0.602	129	84
	Філіппіни	0.718	128	82
	Індія	0.640	130	85
	Шрі-Ланка	0.780	127	83
Високий	Китай	0.788	68	70
	Туреччина	0.850	51	75
	Мексика	0.779	45	73
	Аргентина	0.845	44	71
	Бразилія	0.765	39	75

Джерело: побудовано за даними джерел [6], [7], [9], [10]

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що країни, що розвиваються, мають спільні соціально-економічні характеристики, які зумовлюють інтенсивні міграційні процеси. Низький рівень доходів, високий рівень безробіття, значна частка молодого населення та вразливість до зовнішніх впливів створюють передумови для як трудової, так і вимушеної міграції. Найбідніші країни, такі як Сомалі, Південний Судан, Нігер чи ЦАР, демонструють найнижчі показники людського розвитку, мають обмежені можливості для міжнародної мобільності населення через слабкі паспорти та високий рівень державної нестабільності. Водночас найбільш

розвинені серед країн, що розвиваються – зокрема Китай, Індія, Мексика, Туреччина та Бразилія – формують сталі трудові потоки до США, країн ЄС та інших розвинених економік, переважно завдяки регіональним дисбалансам на ринку праці та наявності сформованих діаспор. Для мігрантів з найбідніших країн важливу роль відіграють держави Перської затоки, які активно залучають іноземну робочу силу. Співставлення даних індексів HDI, Henley Passport Index та Fragile States Index дозволяє комплексно оцінити потенціал міграції та виявити бар'єри, з якими стикається населення країн, що розвиваються, при спробі інтегруватися в глобальні міграційні потоки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Chernobay L., Malibroda S., Shevchuk Yu. The impact of international migration on the economy of developing countries. *Economic Annals-XXI*. 2023. № 205 (9–10). P. 4–13. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V205-01>
2. Charles-Edwards E., Bernard A., Rowe F., Abel G. International Migration and Development: The Changing Impact of Migration on Redistributing Global Population. *International Migration Review*. 2023. № 59 (2). P. 850–866. DOI: <https://doi.org/10.1177/01979183231175114>
3. Kwilinski A., Lyulyov O., Pimonenko T., Dzwigol H., Abazov R., Pudryk D. International Migration Drivers: Economic, Environmental, Social, and Political Effects. *Sustainability*. 2022. № 14. DOI: <https://doi.org/10.3390/su14116413>
4. What we do – Youth FAQ. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/development/desa/youth> (дата звернення: 07.06.2025).
5. South Africa's unemployment is a 'ticking time bomb.' Anger rises with millions jobless. *AP News*. URL: <https://apnews.com/article/south-africa-unemployment-jobs-economy-un-ab41fc68f3641819cd0d5557e63b17a6> (дата звернення: 07.06.2025).
6. Human Development Index (HDI) by Country 2025. *World Population Review*. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/hdi-by-country> (дата звернення: 07.06.2025).
7. World Migration Report 2024. *International Organization for Migration*. URL: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024> (дата звернення: 07.06.2025).
8. International migrant stocks overview. *Migration Data Portal*. URL: <https://www.migrationdataportal.org/themes/international-migrant-stocks-overview> (дата звернення: 07.06.2025).
9. Henley Passport Index. *Henley & Partners*, 2024. URL: <https://www.henleyglobal.com/passport-index> (дата звернення: 07.06.2025).
10. Fragile States Index 2024. *Fund for Peace*. URL: <https://fragilestatesindex.org/global-data/> (дата звернення: 07.06.2025).
11. International migrants in developed, emerging and developing countries. *OECD*. URL: https://www.oecd.org/en/publications/international-migrants-in-developed-emerging-and-developing-countries_5km4g1bk3r7h-en.html (дата звернення: 07.06.2025).
12. Global Trends. Forced Displacement in 2023. *UNHCR*. URL: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2023> (дата звернення: 07.06.2025).

REFERENCES:

1. Chernobay L., Malibroda S., Shevchuk Yu. (2023) The impact of international migration on the economy of developing countries. *Economic Annals-XXI*, 205 (9–10), pp. 4–13. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V205-01>
2. Charles-Edwards E., Bernard A., Rowe F., Abel G. International Migration and Development: The Changing Impact of Migration on Redistributing Global Population (2023). *International Migration Review*, № 59 (2), pp. 850–866. DOI: <https://doi.org/10.1177/01979183231175114>

3. Kwilinski A., Lyulyov O., Pimonenko T., Dzwigol H.; Abazov R., Pudryk D. (2022) International Migration Drivers: Economic, Environmental, Social, and Political Effects. *Sustainability*, vol.14. DOI: <https://doi.org/10.3390/su14116413>.
4. What we do – Youth FAQ. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/development/desa/youth> (Accessed June 7, 2025).
5. South Africa's unemployment is a 'ticking time bomb.' Anger rises with millions jobless. *AP News*. URL: <https://apnews.com/article/south-africa-unemployment-jobs-economy-un-ab41fc68f3641819cd0d5557e63b17a6> (Accessed June 7, 2025).
6. Human Development Index (HDI) by Country 2025. *World Population Review*. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/hdi-by-country> (Accessed June 7, 2025).
7. World Migration Report 2024. *International Organization for Migration*. URL: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024> (Accessed June 7, 2025).
8. International migrant stocks overview. *Migration Data Portal*. URL: <https://www.migrationdataportal.org/themes/international-migrant-stocks-overview> (Accessed June 7, 2025).
9. Henley Passport Index 2024. *Henley & Partners*. URL: <https://www.henleyglobal.com/passport-index> (Accessed June 7, 2025).
10. Fragile States Index 2024. *Fund for Peace*. URL: <https://fragilestatesindex.org/global-data/> (Accessed June 7, 2025).
11. International migrants in developed, emerging and developing countries. *OECD*. URL: https://www.oecd.org/en/publications/international-migrants-in-developed-emerging-and-developing-countries_5km4g1bk3r7h-en.html (Accessed June 7, 2025).
12. Global Trends. Forced Displacement in 2023. *UNHCR*. URL: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2023> (Accessed June 7, 2025).